

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Scènes

Toc Toc

SJEF HOUPPERMANS

Zoals bekend mag worden verondersteld, zijn Fransen dol op woordgrappen. Nu is dat wel een universeel verschijnsel, maar in de Franse literatuur en paraliteratuur of gewoon in de volksmond is de frequentie bijzonder hoog. Een blad als *Le Canard enchaîné* is er groot mee geworden en ook menige kop in *Libération* of *Le Monde* doet een duit in het zakje. Het betreft een aloude traditie die in veel gevallen een seksuele grondslag heeft. De auteur van *Der Witz* vindt hier een klinkende bevestiging van zijn naspeuringen op dat gebied. Vaker moet je wel enigszins aanvoelen welke toespelingen in het geding zijn, maar dan blijkt ook de *gaudriole*, de schuine grappenmakerij, alom aanwezig te zijn. Zelfs het bekende liedje: *Au clair de la lune*, dat minstens drie eeuwen oud is, vormt een significant voorbeeld ervan. «Au clair de la lune, mon ami Pierrot, prête-moi ta plume, pour écrire un mot.» Dit kun je op de volgende wijze uitleggen: «La lune», de maan, dat is een stel billen en de «plume», de pen, is het mannelijk geslacht. Als dan verderop in het lied sprake is van een bed, wordt ook de uitdrukking «battre le briquet» (letterlijk: vuur slaan) in die context duidelijk, dat betekende destijds namelijk «een potje vrijen».

Op allerlei gebieden leven Fransen deze liefhebberij uit. Er zijn bijvoorbeeld heel wat erotische woordenboeken. Dat van Pierre Guiraud is sterk op etymologisch vlak, terwijl Le petit Perret — van de geliefde chansonnier Pierre Perret — bijzonder appetijtelijk is.¹ Maar ook Laurent Baffie, die onder andere een verborgen-

cameraprogramma op de Franse televisie animeert, schreef zo'n dictionaire, dat in de loop der jaren een cultstatus verwierf. Met vijfhonderd spitse, vaak ook cynische definities loopt hij het Franse alfabet door. Zo is, ras van voor naar achter, een «*amant*» (een minnaar) «wat een vrouw neemt als haar man haar niet meer neemt»; en is een «*zoo*», (een dierentuin) «het enige cellencomplex waar de gevangenen vrolijk masturberen voor de ogen van de kindertjes». Laurent Baffie heeft ook verschillende toneelstukken geschreven en het zal niet verwonderen dat die komedies bij een andere Franse traditie, die van het boulevardtheater, aanschuiven, in het kielzog van Labiche en Feydeau, Courteline en Sacha Guitry. Het betreft daarin vaak gecompliceerde liefdesverhoudingen, gekruid met pikante situaties en kleurrijke personages, waarbij uiteraard stilistische en retorische spitsvondigheden over elkaar heen buitelen in navolging van de speelse stelletjes. Het bekendste stuk van Baffie heeft een iets ander vertrekpunt, al heeft vernuftig taalspel hier ook weer een hoofdrol. Toc Toc luidt de titel en terwijl dat klinkt als een klop op de deur is het eveneens een versterkte aanduiding van een «toc», een tic, of sterker, een manie.

Bij aanvang van de handeling bevinden we ons in de wachtkamer van een gerenommeerde vrouwelijke psychiater waar achtereenvolgens zes patiënten binnendruppelen. Allemaal hebben ze hun eigen onhebbelijkheid die hun het leven behoorlijk moeilijk maakt. De taxichauffeur moet alles tellen en meten; de onderzoeker heeft last van Gilles de la Tourette; de laboratoriummedewerker lijdt aan smetvrees; de kwezel is ernstig vergeetachtig; een jong dametje voelt zich verplicht alles wat ze zegt te herhalen en de gameontwikkelaar is als de dood voor lijnen

en wil de hele wereld symmetrisch zien. Het wordt natuurlijk een dolle boel in die wacht-ruimte, vooral omdat de dokter die uit het buitenland moet komen maar niet arriveert. Men besluit zich aan elkaar voor te stellen en de eigen situatie voor te leggen, wat, zonder dat men daarop uit is, tot een soort groepstherapie leidt. Intussen kan of moet iedereen zijn onhebbelijkheden smaakvol uitleven met smeulige krachttermen, plotse tochten naar het toilet, jachtige kruistekens, hevige staccato-uitroepen, spiegeltaal en rekenexercities.

Wanneer het vliegtuig nog meer vertraging blijkt te hebben opgelopen, is het tijd voor een nieuw initiatief en besluit men samen spelletjes te gaan spelen. Na enig wikken en wegen valt de keuze op Monopoly. Begrijpelijkerwijs biedt zo'n partijtje met de verschillende menselijke aspecten die eraan te pas komen een goede gelegenheid diverse aanvechtingen en driften voor het voetlicht te plaatsen. Bezitsdrang, woekerzucht, calculeren en opmeten, straatje vegen en vin-ger-opsteken komen ruim aan bod, maar soms steken ook nobeler karaktertrekken het hoofd op, zoals altruïsme en berusting, gunnen en kwijtschelden. Tijdens een derde etappe, als de dokter maar weg blijft en haar assistente het ook niet meer weet, besluit men samen te proberen het vaste stramien van de tocs te doorbreken. Spanning alom en ondanks het uitblijven van echte succesformules toch de constatering dat door het samendoen zo hier en daar enige openingen ontstaan, een beetje lucht en voldoende hoop om verder te gaan. Uiteindelijk blijft de Tourette-dame alleen achter en kan dan onthullen dat zij in feite de psychiater is die dit experiment eens wilde uitproberen.

Al met al een theatrale setting die het mogelijk maakt een ludieke variant op de psycho-

analytische praktijk op te voeren, waarbij naast fictieve ingrepen en fantastische details toch ook een tipje van de sluier wordt opgelicht betreffende de kern van de zaak, namelijk de collusie met de ander. Hierover heeft ook Jean-Paul Sartre veel waardevols te berde gebracht, maar diens stukken zoals *Les Mains sales* of *Le Diable et le Bon Dieu* missen de humoristische dimensie en de ironische, postmoderne gedrevenheid van *Toc Toc*. Daardoor kan er ook sprake zijn van de bij uitstek aan de analyse verwante kant van toneel die door de catharsis wordt gevormd. De personages in het stuk lijden en lachen en de toeschouwers lachen om dat lijden en tegelijk ook om hun eigen lijden; en zo kunnen ze dan het leven weer (een beetje beter) aan. Dit is mede te danken aan het feit dat de stijl van de verschillende deelnemers zo treffend niet alleen een bepaalde kwaal weergeeft, maar ook de mens die ermee worstelt en zo de ander uitdaagt hem of haar daarin te ontmoeten.

In Parijs is het stuk met veel succes honderden keren opgevoerd en ook hernomen, terwijl een van de vrouwelijke hoofdrollen ook ging strijken met de grote Franse toneelprijs, de Molière.

Onder regie van televisieregisseur Margie Monfils voert toneelgroep Saint Lazare de Franse versie van dit stuk op in Leiden in theater Ins Blau op 17 mei 2017.

Noot

- 1 Met name door de sappige voorbeeldzinnen zoals bij de betekenis 'pooier' voor het woord 'hareng': 'Nous étions quatre enfants d'une «famille» très unie / Ma soeur était putain, mon frère était curé / L'autre était brigadier dans la gendarmerie / Et, moi, j'étais hareng boulevard Edgar Quinet.'